

İKTİSAT EKOLLERİ

BİR GİRİŞ

Eamonn Butler

Çeviren: Kubilay Atlay
Çeviri Editörü: Seval Yaman

[instagram.com/serbest.kitaplar](https://www.instagram.com/serbest.kitaplar)

x.com/SerbestKitaplar

serbestkitaplar.bsky.social

facebook.com/SerbestKitaplar

pinterest.com/SerbestKitaplar

goodreads.com

Eamonn Butler

İktisat Ekolleri
Bir Giriş

An Introduction to Schools of Economic Thought

Çeviren: Kubilay Atlay
Çeviri Editörü: Seval Yaman

Serbest Kitaplar:
ISBN 13: 978-625-92706-8-5
1. Baskı: Mayıs 2026

Copyright © 2026, Serbest Kitaplar
Copyright ©2025, Institute of Economic Affairs (IEA)

Bu eser Institute of Economic Affairs'in (IEA) izniyle yayınlanmıştır.
This translation is published with the permission from the Institute of Economic Affairs.

Bu eser Institute of Economic Affairs'in desteği ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin katkılarıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir. Özgürlük Araştırmaları Derneği ve Institute of Economic Affairs'in görüşlerini yansıtmaz.

Kapak Tasarımı: H. İbrahim Şirin
Sayfa Tasarımı: Serbest Kitaplar
Baskı: Tarcan Matbaası • Sertifika No: 47663

EAMONN BUTLER

Eamonn Butler, dünyanın önde gelen politika düşünce kuruluşlarından biri olan Adam Smith Enstitüsü'nün direktörüdür. Ekonomi ve psikoloji derecelerine, felsefe alanında doktora derecesine ve fahri DLitt derecesine sahiptir. Adam Smith Enstitüsü'nün kurucu ortağı olmak için Birleşik Krallık'a dönmeden önce 1970'lerde Washington'da ABD Temsilciler Meclisi için çalışmış ve Hillsdale College'da felsefe dersleri vermiştir. Butler, Valley Forge'da Özgürlükler Vakfı'nın Özgürlük Madalyası'nı ve Birleşik Krallık Ulusal Özgür Girişim Ödülü'nü kazanmış; Anthem Film Festivali'nde *Magna Carta'nın Sırları* adlı filmi ödül almış ve *Foundations of a Free Society* adlı kitabı ise Fisher Ödülü'ne layık görülmüştür.

Eamonn Butler'ın diğer kitapları, öncü iktisatçılar Adam Smith, Milton Friedman, F. A. Hayek ve Ludwig von Mises'e giriş niteliğindedir. Ayrıca klasik liberalizm, kamu tercihi, kapitalizm, demokrasi, ticaret, Avusturya Ekonomi Okulu ve büyük liberal düşünürlerin yanı sıra *The Condensed Wealth of Nations* ve *The Best Book on the Market* hakkında da kitapçıklar yayınladı. *Forty Centuries of Wage* ve *Price Controls* kitaplarının da yazarı olmakla beraber IQ üzerine bir dizi kitabın ortak yazarıdır. Yazar ayrıca yazılı basın, yayıncılık ve sosyal medyada sık sık katkıda bulunmaktadır.

Serbest Kitaplar tarafından yayınlanan diğer kitapları şunlardır:

- *Ekonomik Eşitsizlik*
- *Kamu Tercihi*
- *Ticaret ve Küreselleşme*
- *Vergi Nedir?*

İÇİNDEKİLER

KUBİLAY ATLAY

1981 Burdur doğumlu olan Kubilay Atlay 2004 yılında ODTÜ İşletme bölümünden lisans, 2015 yılında Swansea Üniversitesinden Deniz Hukuku Yüksek Lisans diplomalarını almıştır. Çeşitli dergilerde ifade hürriyeti, serbest piyasa ve özel mülkiyet üzerine yazı ve çevirileri yayınlanmıştır. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

ÖNSÖZ	11
1. GİRİŞ	15
Bu Kitabın Rolü	15
Düşünce Ekolü Nedir?	16
Ekonomi Ekollerini Neden İncelemeliyiz?	16
Kitabın Kapsamı	17
2. KLASİK İKTİSAT ÖNCESİ DÖNEM	20
İlk İktisatçılar	21
Ticaret ve Otorite	22
Merkantilist Dönem	23
3. KLASİK EKOL	25
Genel Bakış	25
Adam Smith	26
Thomas Malthus	35
David Ricardo	37
James Mill ve John Stuart Mill	40
Fransız <i>Laissez-Faire</i> İktisatçıları	41
Klasik Ekol'ün Günümüzdeki Önemi	44

4. KARL MARX	46
Kapitalizmin Eleştirisi	46
Marx'a Yöneltilen Eleştiriler ve Marx'ın Mirası	50
5. MARJİNALİZM VE NEOKLASİK SENTEZ	54
Marjinal Devrim	54
Neoklasik Ekol	57
Neoklasik Ekolün Önemli Temsilcileri	58
Neoklasik İktisada Yöneltilen Eleştiriler ve Çağdaş Yansımalar	63
6. KEYNES VE KEYNESYENLER	65
Keynes'in Katkısı	65
Keynes'in Fikirlerinin Arka Planı	66
Keynes'in Analizi ve Politika Önerileri	67
Neo-Keynesyenler	70
7. CHICAGO EKOLÜ	73
İlkeler	73
Kökenler	76
Monetarizm/Parasalılık	77
Rasyonel Beklentiler Teorisi	81
İnsan Sermayesi Teorisi	83
Arz Yönlü Ekonomi	84
Chicago Ekolü'ne Yönelik Eleştiriler	86
Sonuç	87
8. AVUSTURYA EKOLÜ	89
Kökenleri ve Temel İlkeleri	90

Öznelcilik ve Keynesyenizm Karşılaştırması	92
Zaman, Belirsizlik ve Bilgisizlik	94
Müdahaleci Yaklaşım İlişkin Şüpheler	98
Avusturya Ekolü'ne Yönelik Eleştiriler ve Yanıtlar	100
Avusturya Ekolü Görüşlerinin Etkisi	102
9. KAMU TERCİHİ EKOLÜ	104
Kökenleri	105
Siyasi "Pazar"ın Tuhaflığı	106
Siyasi Sistemde Kişisel Çıkar	107
Kararlar ve Anayasalar	112
Kamu Tercih Ekolü'nün Etkisi	113
10. DAVRANIŞSAL İKTİSAT	115
Karar Verme Sürecindeki Önyargılar	115
Önyargıların Etkileri	117
Önyargının Etkileri	120
Davranışsal İktisada Yönelik Genel Eleştiriler ve Davranışsal İktisadın Mirası	124
11. GELECEK VE GEÇMİŞ	126
Geleceğin Düşünce Ekolleri	126
Sonuç: Çeşitlilikten doğan güç	128
KAYNAKÇA	129
IEA HAKKINDA	133

ÖNSÖZ

EKONOMİ OKUMAK, ÖZELLİKLE ÜNİVERSİTEDE, ÇOĞU zaman kuru ve cansız bir uğraş haline gelebilir. Derslerin büyük bir kısmında, ekonomik yaşamın bir yönünü açıklamaya çalışan bir matematik modelinden, başka bir yönünü açıklamaya çalışan bir diğer modele geçilir. Matematiksel ve model temelli yaklaşımın elbette değeri vardır. Sorun, bunun yüksek bir fırsat maliyeti yaratmasıdır, çünkü bu yaklaşım pek çok şeyi dışarıda bırakır.

Bu yaklaşımın göz ardı ettiği alanlardan biri de ekonomi biliminin kendi tarihidir. Altı yıl ekonomi okudum, ancak neden işleri bu şekilde yaptığımızı neredeyse hiç öğrenmedim. Bu yaklaşım nereden geliyordu? Ekonomi her zaman böyle miydi? Başka yaklaşımlar var mıydı ya da olmuş muydu? Önemli iktisatçıların isimleri, sadece bir formül ya da grafik onların adıyla anıldığında derslerde geçiyordu.

Bu yüzden Mark Skousen'in *Modern İktisadın Oluşumu* adlı kitabı, benim için o dönemde gerçek bir keşif oldu (Kitap ilk olarak 2001'de yayımlandı; ben muhtemelen dört ya da beş yıl sonra karşılaştım). Bu kitap, ekonomiyi for-

müller dizisi olmaktan çıkarıp bir fikirler mücadelesi olarak sunarak ekonomiye yeniden canlılık kazandırıyordu.

Eamonn Butler'ın *Ekonomik Düşünce Ekollerine Giriş* adlı kitabı da bugün benzer bir işlev görebilir. Butler'ın yaklaşımı Skousen'inkinden biraz farklıdır: Bireysel iktisatçılara odaklanmak yerine, onları başlıca düşünce ekolleri ile ele alır.

Bu bağlamda bir düşünce ekolü, yalnızca ortak araştırma ilgi alanlarına sahip ya da benzer ekonomi politikalarını savunan bir grup değildir. Farklılıklar çoğu zaman daha temel düzeydedir. Örneğin düşünce ekolleri aşağıdaki sorulara verilen cevaplarda ayrışır:

- Ekonomi nedir?
- Ekonomi, fizik veya kimya gibi bir doğa bilimi midir, yoksa siyaset bilimi ya da tarih gibi bir sosyal bilim midir?
- Ekonomi değerlerden bağımsız mı olmalı, yoksa ekonomistler etik ve ahlak sorularıyla da ilgilenmeli midir?
- Ekonomik analizde temel birim nedir? Özerk bir aktör olarak birey mi, yoksa toplumsal sınıf ya da güç yapıları gibi kolektif yapılar mı?
- Ekonomi ne ölçüde kendi içinde kapalı bir disiplin olmalı, ne ölçüde psikoloji gibi alanlardan beslenmelidir? Ekonomistler GSYİH büyümesi, istihdam, enflasyon ve verimlilik gibi temel konulara mı odaklanmalıdır, yoksa ekonomik düşünce suç ya da aile yapısı gibi genellikle "ekonomik dışı" olarak görülen alanlara da uygulanabilir mi?
- 2020'lerin Britanya ekonomisi konusunda uzman olmak istiyorsam, Britanya'nın kültürü, siyaseti, tarihi

ve kurumları hakkında kapsamlı bilgiye sahip olmam gerekir mi? Yoksa dışarıdan bir gözlemci, yalnızca ilgili ekonomik verileri inceleyerek aynı düzeyde uzmanlığa ulaşabilir mi?

Kısacası, X ve Y'nin farklı iktisadî düşünce ekollerine mensup olduğunu söylemek, yalnızca ek gelir vergisinin kaldırılması ya da Britanya'nın Avrupa Ekonomik Alanı'na yeniden katılması gibi konularda anlaşmazlık yaşadıkları anlamına gelmez. Farklı ekollerin üyeleri bu konularda, farklı gerekçelerle de olsa, aynı sonuca varabilir. Asıl fark, ekonomiye nasıl baktıkları, yani daha genel bir düzeydedir.

Bazı düşünce ekolleri birbirini tamamlar. Örneğin, Kamu Tercih Ekolü ya da Virginia Ekolü'nden biri aynı zamanda Chicago Ekolü'ne de yakın olabilir. Bazıları ise birbiriyle bağdaşmaz. Örneğin, Avusturya Ekolü'nden biri aynı zamanda Marksist olamaz. Bazı durumlarda ise iki yaklaşım arasında bir denge kurmak mümkündür, ancak bu bazı gerilimler yaratır. Kimi ekoller rakiptir, kimi mütefiktir, kimi dostane bir rekabet içindedir, kimi ise birbirinden tamamen bağımsızdır.

Eamonn Butler elbette bu tartışmaların tamamen dışında, tarafsız bir gözlemci değildir. Okuyucu, Butler'ın hangi yaklaşımlara daha yakın olduğunu sezebilir. Buna rağmen Butler, her bir düşünce ekolününü doğru ve adil biçimde ele alır. Amacı, bu ekoller üzerine üst düzey bir çerçeve sunmaktır; okuyucuyu belirli bir ekole yönlendirmek değil.

Institute of Economic Affairs (IEA) da tamamen tarafsız bir gözlemci değildir. Kurumun yıllar içinde birlikte çalıştığı yazarlar arasında Avusturya Ekolü'nden Friedrich Hayek

ve Israel Kirzner; Chicago Ekolü'nden Milton Friedman, George Stigler, Ronald Coase ve Gary Becker; Kamu Tercih Ekolü'nden ise James Buchanan ve Gordon Tullock gibi önde gelen isimler yer alır. Buna rağmen, IEA hiçbir zaman belirli bir ekole ait bir düşünce kuruluşu olmamıştır. Ne bir "Avusturya İktisadi düşünce kuruluşu" ne bir "Chicago Ekolü düşünce kuruluşu" ne de bir "Kamu Tercih Ekolü düşünce kuruluşu" olarak tanımlanabilir. IEA, klasik liberalizm içinde geniş bir çerçeve sunar; bu çerçeveye Chicago, Viyana ya da Virginia üzerinden ulaşmak mümkündür.

Kristian Niemietz
Yönetici Editör, Institute of Economic Affairs
Mayıs 2025

1

GİRİŞ

BU KİTABIN ROLÜ

BU KİTAP, TARİHİN ERKEN DÖNEMLERİNDEN GÜNÜ- müze kadar ekonomik sorunlara yönelik geliştirilen en önemli yaklaşımlardan bazılarını açıklamakta, ekonomik yaşamın işleyişine ve refahını artırmak için bu işleyişin nasıl iyileştirebileceğine dair farklı düşünürlerin farklı açıklamalarının nedenlerini ve nasıl ortaya çıktığını göstermektedir. Kitap, anlaşılır bir dille yazılmıştır. Ekonomi biliminin nasıl geliştiğini ve farklı ekonomistler arasında hala süren tartışmaları anlamak isteyen genel okuyucu kitlesine yöneliktir. Ayrıca, farklı fikirleri keşfetmek ve ders kitaplarında bulduklarından daha geniş bir ekonomik bakış açısı kazanmak isteyen öğrencilere de yardımcı olacaktır. Ders kitapları genellikle farklı ekonomik yaklaşımlar ile bunların nasıl ortaya çıktığı veya neden bunlardan vazgeçildiği hakkında çok az bilgi vermektedir. Ancak ekonomideki farklı yaklaşımların her biri, insanların nasıl seçimler yaptıkları konusunda bize bir şeyler

öğretir ve ekonomi de tam olarak bununla ilgilidir veya ilgilenmelidir.

DÜŞÜNCE EKOLÜ NEDİR?

Ekonomide düşünce ekolü, ekonomik olguların nasıl incelenmesi gerektiği ve ekonomik yaşamın hangi yönlerinin daha önemli olduğu konusunda genel olarak ortak bir bakış açısını paylaşan ekonomistlerden oluşan bir gruba ifade eder. Bununla birlikte bu ekonomistler farklı alt konulara odaklanabilir, farklı yöntemler kullanabilir ve farklı sonuçlara ulaşabilirler.

Farklı ekonomi ekollerinin üyeleri kendilerini bu şekilde tanımlayabilecekleri gibi, başkaları tarafından da bu ekollerin içinde değerlendirilebilirler. Ekol kavramı, bir kulüp ya da dernek gibi resmî bir örgütlenmeye işaret etmez. Daha ziyade düşünürlerin ortak fikirler, yöntemler veya sorular etrafında kümelenmesiyle doğal biçimde ortaya çıkar. Bu kümelenme çoğu zaman etkili kitaplar, makaleler ya da düşünürler sayesinde şekillenir.

EKONOMİ EKOLLERİNİ NEDEN İNCELEMELİYİZ?

Düşünce ekollerine odaklanmak, ekonomideki daha geniş entelektüel akımları, bu akımların doğurduğu tartışmaları ve gerçek dünya üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olur. Böylece güncel ekonomik teorileri ve politika önerilerini değerlendirebileceğimiz ve eleştirebileceğimiz bir bağlam elde ederiz. Bu yaklaşım aynı zamanda geçmişteki ekonomik eğilimleri, yapıları ve sorunları anlamamıza da yardımcı olur. Ayrıca geçmişte ortaya atılan pek çok açıklamanın neden yetersiz kaldığını görmemizi sağlar. Ekonomik depresyonlar, patlamalar ve balonlar gibi olayla-

rın doğasına ilişkin önemli dersler çıkarabiliriz. Bu sayede hangi politikaların istikrar ve büyümeyi destekleyebileceğine dair fikir edinebilir ve gelecekte yapılabilecek hatalardan kaçınma konusunda daha bilinçli olabiliriz.

Farklı ekonomik düşünce ekolleri, ortaya çıktıkları dönemin koşulları içinde gelişmiştir. Bu koşullar; yasalar, siyaset, kültür, gelenekler, kurumlar, çatışmalar ve insan yaşamını şekillendiren diğer unsurları kapsar. Ekonomistlerin bu farklı gerçeklikler içinde nasıl düşündüklerini anlamak, bu faktörlerin ekonomik yaşamımızı nasıl biçimlendirdiğini analiz etmemize yardımcı olur. Bu da içinde yaşadığımız dönemi daha iyi anlamamızı ve politikalarımız ile kurumlarımızı geliştirmemizi kolaylaştırır. Ekonomiyi insan yaşamının daha geniş bağlamı içinde ele almak, ekonominin siyaset bilimi, psikoloji ve diğer sosyal bilimlerle birlikte çalışmasının değerini kavramamıza da katkı sağlar. Böylece insan davranışını daha derinlemesine anlayabiliriz.

KİTABIN KAPSAMI

Antik ve Ortaçağ Ekonomisi: Kitabın 2. Bölümü, ekonomik faaliyetin –özellikle uluslararası ticaretin– en az 20.000 yıl öncesine kadar izlenebileceği ve büyük ihtimalle çok daha eski olduğu tespitiyle başlar. Ancak uzun süre bu durum neredeyse sorgulanmadan kabul edilmiştir. Antik Yunan düşünürlerine kadar çok az kişi bu faaliyetlerin nasıl ve neden ortaya çıktığını sormuş ya da bunları sistematik biçimde incelemiştir; onlardan sonraki yüzyıllarda da bu konuda fazla ilerleme kaydedilmemiştir.

Klasik Ekol: 3. Bölüm, Adam Smith ve David Ricardo gibi Klasik Ekol düşünürlerinin temsil ettiği, 18. ve 19.

Yüzyıl'larda gelişen daha bilimsel yaklaşımı ele alır. Bu düşünürler uzmanlaşma, değişim, fiyatlar ve sermayenin rolü gibi bugün de ekonomistlerin kullandığı birçok temel ilkeyi ortaya koymuşlardır. Ayrıca ekonomiyi bağımsız bir disiplin –hatta belki de bir bilim– haline getirmişlerdir. Ancak mallara değerini veren şeyin, onların üretiminde kullanılan emek miktarı olduğu yönündeki geleneksel fikirle mücadele etmişlerdir. Bu emek-değer teorisi onları tatmin etmemiştir. Buna karşılık Karl Marx (4. Bölüm) daha sonra bu teori üzerine bütünsel bir ekonomik düşünce sistemi kuracaktır.

Marjinalizm ve Neoklasik sentez: 5. Bölüm ile birlikte ekonomik düşüncenin hızla ilerlediği dönemler başlamıştır. Değerin, ağırlık veya renk gibi malların sabit ve nesnel bir özelliği olmadığı; onu değerlendiren kişinin öznel yargısına bağlı olduğu fark edilince ekonomi düşüncesi adeta bir devrim yaşamıştır. Değer, bakanın gözündedir. Bu yüzden Picasso'nun yalnızca birkaç dakikada yaptığı bir eskiz yüz binlerce dolara satılabilir. Bir diğer önemli kavrayış ise marjinalizm olmuştur. Buna göre tüketiciler bir malın her bir birimine aynı değeri vermez; genellikle her ek birime verdikleri değer azalır. Sonuçta insanın tüketip hala keyif alabileceği lahana ya da çikolata sayısının bir sınırı vardır.

Neoklasik Ekol (5. Bölüm), bu öznelci ve marjinalist düşünceyi Klasik Ekol'ün genel ilkeleriyle birleştirerek ekonomik olgular hakkında daha gelişmiş sonuçlara ulaşmak için matematikten yararlanmıştı. Bu yaklaşım 20. Yüzyıl'ın büyük bölümünde iktisat disiplinine hakim olmuştur.

Keynes ve Chicago Ekolü: Neoklasik iktisatçılar piyasaların ve genel olarak ekonominin kendiliğinden dengeye (equilibrium) yönelme eğiliminde olduğunu düşünüyorlar-

dı. Ancak 1930'lardaki Büyük Buhran başta olmak üzere çeşitli ekonomik krizler bu beklentinin aşırı iyimser olduğunu gösterdi. Bunun sonucunda (6. Bölüm) daha müdahaleci bir yaklaşım ortaya çıktı. John Maynard Keynes ve takipçileri ekonomik istikrarın korunabilmesi için hükümetlerin aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini savundular. Bu yaklaşım daha sonra Chicago Ekolü (7. Bölüm) tarafından eleştirildi. Bu ekolün en önemli temsilcilerinden biri ise monetarizmin önde gelen ismi Milton Friedman'dı.

Karar alma süreçlerinin gerçekliği: Keynesyenler ile Chicago ve Neoklasik ekollerinden farklı olarak Avusturya Ekolü (8. Bölüm), öznelci ve marjinalist kavrayışları kullanarak insanların nasıl karar verdiği, bu kararların nasıl incelenmesi gerektiği ve bu süreçleri anlamının sınırları konusunda bütünüyle farklı bir yaklaşım geliştirdi.

20. Yüzyıl'ın ortalarında ortaya çıkan Kamu Tercih Ekolü (9. Bölüm) de benzer şekilde eleştirel bir perspektif benimsedi. Ekonominin analitik araçlarını kullanarak hükümetlerin ekonomik politikaları uygulama süreçlerindeki kurumsal sorunları ortaya koydular. Bu noktada aşırı iyimser görünen taraf artık daha müdahaleci Keynesyen yaklaşım oldu.

Kitap (10. Bölüm), insan psikolojisini ekonomik kararların merkezine yerleştiren daha yeni bir gelişme olan Davranışsal İktisat yaklaşımını inceleyerek devam eder. Son olarak (11. Bölüm) iktisadın gelecekte hangi yöne evrilebileceği ve ortaya çıkabilecek yeni düşünce ekolleri üzerine bazı değerlendirmelerle sona erer.

KLASİK İKTİSAT ÖNCESİ DÖNEM

ANTİK DÜNYA EKONOMİK AÇIDAN ŞAŞIRTICI DERECEDE hareketliydi. Yaklaşık 20.000 yıl önce Endonezya çevresinde aktif ticaret yapıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır. 3.500 yıl önce İngiltere’de çıkarılan bakır Avrupa’nın pek çok yerine satılırken, Kuzey Avrupa’dan çıkarılan kehribar Mısır’a kadar ihraç ediliyordu. Güneydoğu Asya’daki adalılar Hindistan’a mal, tarım ürünleri ve baharat götürüyor, oradan da benzer ürünler getiriyordu. Çin çayı ise giderek dünyanın farklı bölgelerine yayılıyordu.

Buna rağmen kimse bu faaliyetlerin nasıl ve neden gerçekleştiğini açıklamaya çalışmadı. Bunlar adeta doğal ve kendiliğinden gerçekleşen süreçler olarak kabul ediliyordu. Örneğin Eski Ahit’te uzmanlaşma, ticaret, değişim ve para gibi unsurlar anlatılır; ancak bunlara ilişkin herhangi bir ekonomik teori geliştirilmez, daha çok etik meseleler üzerinde durulur. Antik Mısır’da ticarî kayıtlar ve fiyat listeleri bol miktarda bulunmasına rağmen fiyatların nasıl oluştuğunu açıklayan yazılı analizlere rastlanmaz.

İLK İKTİSATÇILAR

Önemli ekonomik düşünceler ilk kez Antik Yunan’da ortaya çıktı. Etik yine temel ilgi alanı olmaya devam ediyordu; ancak Platon (MÖ 427-348) zenginlik, para, eşitsizlik, faizle borç verme, ticarî faaliyetlerin düzenlenmesi ve uzmanlaşma gibi konular üzerine yazılar kaleme aldı. Öğrencisi Aristoteles (MÖ 384-322) ise ilk sistematik iktisatçı olarak kabul edilir. *Oikos* (“hane”) ve *nomos* (“kural” ya da “yönetim”) kelimelerinden türettiği *oikonomica* kavramıyla iktisat terimini ortaya koymuştur. Aristoteles uzmanlaşmanın faydalarından söz etmiş, parayı gelecekteki üretimi artıran sermaye mallarıyla karşılaştırmış, özel mülkiyet kurumunu temellendirmeye çalışmış ve parayı yalnızca bir değer saklama aracı değil, aynı zamanda değişimi kolaylaştıran bir araç olarak değerlendirmişti.

Bununla birlikte Aristoteles ekonomik değişimde paranın kullanımının bazı etik sorunlar doğurduğunu düşünüyordu. Ona göre her nesnenin iki kullanım biçimi vardır. Örneğin bir ayakkabı giyilmek içindir; ancak aynı zamanda para karşılığında değiş tokuş edilebilir. Aristoteles’e göre para karşılığında yapılan bu değişim satıcıyı zenginleştirirken alıcının aleyhine sonuç doğurabilir (Bunun neden doğru olmadığı ancak bin yıldan fazla bir süre sonra açıklanacaktır). Aristoteles’e göre değişimin en sorunlu biçimi ödünç para verilmesidir. Ona göre ekonomi servet biriktirmeye değil, insanların ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet etmelidir. “Tefecilik” olarak adlandırılan bu mesele, sonraki iki bin yıl boyunca iktisatçıların tartıştığı önemli bir konu olmaya devam etmektedir.

TİCARET VE OTORİTE

Aristoteles gibi erken dönem Hıristiyan düşünürleri de etik meseleleri ön planda tutmuş ve ticarî açgözlülüğe karşı uyarılarda bulunmuştur. Aziz Augustinus (345-430) ve diğer erken dönem skolastik düşünürler de bu yaklaşımı sürdürmüşlerdir. Ancak ticaret giderek yaygınlaşıyordu. Bunun üzerine Aziz Thomas Aquinas (yaklaşık 1225-1274 yılları), Kilise hukukunu ekonomik gerçeklikle daha uyumlu hale getirmeye çalıştı. Aquinas mülkiyetin doğal olduğunu ve özel mülkiyetin kamu mallarına kıyasla daha iyi korunduğunu kabul ediyordu; ancak mülkiyetin ilahî hukuka uygun biçimde ve etik kurallar çerçevesinde kullanılması gerektiğini savunuyordu.

Önceki düşünürler gibi skolastikler de fiyatların nasıl oluştuğunu anlamakta zorlandılar. Her malın kendine özgü bir değeri olduğunu ve bu nedenle yalnızca eşit değerdeki malların adil biçimde değiş tokuş edilebileceğini düşünüyorlardı. Ancak piyasada alınıp satılan çok sayıda malın “adil fiyatı” nasıl belirlenebilirdi? Aquinas bu soruya kesin bir cevap verilemeyeceğini kabul etti. Ayrıca taşıma maliyetleri gibi görünmeyen pek çok unsurun fiyatları etkileyebileceğini de ifade etti. Faiz meselesinde ise Aquinas daha esnek bir yaklaşım geliştirdi. Borcun geri ödenmeme riskini veya başka bir yerde elde edilebilecek kazanç fırsatlarını (bugün iktisatçıların fırsat maliyeti dediği unsuru) yansıtmak bir primin alınabileceğini savundu. Böylece faizle borç vermeyi Kilise hukukuyla uyumlu hale getirmeye çalıştı.

Ancak Kilise'nin ekonomik yaşam üzerindeki otoritesi giderek zayıflıyordu. Sermaye finansmanındaki yenilikler, denizcilik keşifleri ve ticaretin hızla genişlemesi din adamlarının itirazlarını geride bırakmıştı. Bundan sonra iktisat giderek daha seküler bir düşünce alanı haline gelecekti.

MERKANTİLİST DÖNEM

Geç Ortaçağ'da hükümdarlar gelirlerini vergilerden ve hem iç üretimde hem de dış ticarete verilen tekel ayrıcalıklarından elde ediyorlardı. Ayrıca altın, gümüş ve diğer değerli kaynakların tedarikini güvence altına almak için koloniler kuruyorlardı. Aristoteles'in düşüncesine benzer şekilde, bir ülkenin ancak ticaret yoluyla (ve bazen fetih yoluyla) diğer ülkelerden altın ve gümüş elde ederek zenginleşebileceğine inanıyorlardı.

Bu anlayış, 17. ve 18. Yüzyıl'da Avrupa'da hakim olan merkantilizm yaklaşımını doğurdu. Bu yaklaşımın temel amacı ulusal gücü artırmaktı. Yurtdışına satılan mallardan elde edilen zenginlik ulusal gücün temeli olarak görülüyordu. Bu nedenle ülkeler altın ve gümüş kazanmak için ihracatı teşvik ederken, bu “hazineyi” kaybetmemek için ithalatı mümkün olduğunca sınırlamaya çalışıyordu. Ulusal gücün artırılması o kadar önemli görülüyordu ki ticareti kısıtlamak için hemen her araç kullanılabilirdi. İthalat vergilendiriliyor ya da yasaklanıyor, ihracat yapan sektörler ise sübvansiyonlarla destekleniyordu. Hatta bazı şehirler bile diğer topluluklara bağımlılıklarını azaltmak amacıyla benzer ticaret kısıtlamaları uyguluyordu.

Ancak merkantilizm eleştirilerden tamamen muaf değildi. François Quesnay (1694-1774) ve Anne-Robert-Jacques Turgot (1727-1781) öncülüğündeki Fransız fizyokrat iktisatçılar, zenginliğin aslında üretken faaliyetlerden –özellikle de tarımdan– kaynaklandığını savundular. Kral XVI. Louis döneminde Maliye Genel Denetçisi olarak görev yapan Turgot, birçok düzenleme ve fiyat kontrolünü kaldırarak bu tür üretken faaliyetleri teşvik etmeye çalıştı. Faiz konusundaki kısıtlamaları da askıya aldı ve yüksek

11

GELECEK VE GEÇMİŞ

GELECEĞİN DÜŞÜNCE EKOLLERİ

İNSANLAR EN AZ KIRK YÜZYILDIR EKONOMİK YAŞAMI anlamaya ve yönlendirmeye çalışıyor. Bu süreçte çok sayıda teori ve yaklaşım ortaya çıktı. Peki, gelecekte hangi düşünce okulları ortaya çıkabilir?

Geleceği kesin olarak öngörmek mümkün değil. Ancak ekonomik düşünce, geçmişte olduğu gibi, karşılaşılan yeni sorunlar tarafından şekillenecektir. Klasik iktisatçılar üretim ve değeri anlamaya çalıştı; neoklasikler piyasaların işleyişine odaklandı, Keynesçiler ekonomik dalgalanmaları yumuşatmayı hedefledi; Kamu Tercihi yaklaşımı ise ekonomik politikanın gerçekte nasıl işlediğini inceledi. Benzer şekilde, gelecekte de yeni sorunlar yeni yaklaşımları beraberinde getirecektir.

İnsan çeşitliliğini daha iyi anlamamız, kısmen daha hareketli ve daha bağlantılı bir dünyada yaşamamızın sonucu olarak, ekonomistlerin krizlerde insanların neden panik almalarına yöneldiği ya da neden kötü yatırımlarda ısrar

ettiği gibi olguların psikolojik açıklamalarına daha fazla eğilmesine yol açabilir; aynı zamanda kültür ve kurumlar gibi bağlamsal unsurların insan tercihlerini nasıl şekillendirdiği de daha derinlemesine incelenebilir.

Veri toplama ve analizindeki gelişmeler de ekonomik düşünceyi etkilemeye devam edecektir. Keynesyen analizde olduğu gibi, veri kullanımındaki ilerlemeler yeni yaklaşımları besleyebilir. Ancak bugün üretilen verinin ayrıntı düzeyi o kadar yüksek ki, odak ekonomilerin tamamını tahmin etmekten çok, belirli ve yerel koşullara ilişkin mikro tahminlere kayabilir.

Buna paralel olarak, merkezi olmayan karar alma süreçlerine daha fazla dikkat yöneltilebilir. Uber, Lyft, Airbnb ve TaskRabbit gibi platformların temsil ettiği paylaşım ekonomisi, ekonomistlerin ilgisini merkezi sistemlerden çok merkezli yapılara ve yerel karar alma süreçlerine kaydırabilir. Bu çerçevede, bu tür sistemlerin kullanıcılar arasında nasıl güven oluşturduğu da önemli bir araştırma alanı haline gelebilir.

Teknolojik gelişmeler de yeni tartışma alanları açacaktır. Özellikle yapay zekanın istihdam üzerindeki etkileri, hukuki metin hazırlama, tıbbi teşhis, eğitim gibi profesyonel alanlar dahil daha fazla incelenebilir. Kripto paraların yükselişi ise para politikası ve para yönetimi konusundaki geleneksel yaklaşımları sorgulamaya açabilir.

Artan ve daha hareketli bir dünya nüfusu, arazi ve su gibi kaynakların kullanımı ve fiyatlandırılması konularını daha da öne çıkarabilir. Ayrıca küresel ticaret sayesinde bazı yoksul ülkelerin hızla zenginleşmesi, bu ekonomilerin küresel üretim ve ticaret ağındaki rolüne daha fazla dikkat yönelmesine yol açabilir.

SONUÇ: ÇEŞİTLİLİKTE DOĞAN GÜÇ

İktisadî düşünce tarihi, her biri kendi güçlü ve zayıf yönlerine sahip olan ve ekonomilerin nasıl işlediğini, bireylerin nasıl ekonomik kararlar aldığını anlamamıza önemli katkılar sunan zengin bir bakış açısı çeşitliliğiyle şekillenmiştir.

Gelecekte hangi gelişmelerin yaşanacağını ve hangi yeni düşünce okullarının ortaya çıkacağını öngörmek mümkün değildir. Ancak ekonomi bilimi ve ekonomik yaşamı anlama biçimimiz, her yeni yaklaşımın katkısıyla genişlemeye devam edecektir. Geçmişte her düşünce okulu; değer, değişim, fiyatlar, karar alma süreçleri ve devletin rolü gibi konulara kendine özgü katkılar sunarak ekonomik yaşamın işleyişini kavramamıza yardımcı olmuştur. Yeni yaklaşımlar da bu birikimi daha ileri taşıyacaktır.

Farklı bakış açıları, gerçek dünyanın tüm karmaşıklığını açıklayabilecek tek ve bütüncül bir ekonomi teorisinin hiçbir zaman olmayacağı anlamına gelir. Ancak farklı düşünce okullarının bir arada var olması, bu anlayışı geliştirme açısından son derece verimli olmuştur. Ekonomistler, birbirlerinin fikirleriyle etkileşime girip onları eleştirerek analitik araçlarını geliştirmiş, varsayımlarını gözden geçirmiş, hataları azaltmış ve ekonomik sorunlara daha gelişmiş yaklaşımlar ortaya koyabilmiştir.

Ekonominin bir araştırma alanı olarak gücü, bu çoğulcu yapısında ve farklı bakış açılarıyla etkileşim kurma isteğinde yatar. Fikir ayrılıkları, ekonomistlerin düşüncelerini keskinleştirmesine ve ekonomik olguları daha iyi kavramasına katkı sağlar. Aynı zamanda geçmişteki büyük iktisatçıların hataları, insan davranışları gibi karmaşık ve dinamik bir alanı açıklamaya yönelik her yaklaşımın sınırları olduğunu da hatırlatır.

KAYNAKÇA

- Bastiat, F. (1846, 1848) *Economic Sophisms*. (İlk olarak *Journal des Économistes*'te makale olarak yayımlanmış, daha sonra *Sophismes Économiques* adıyla derlenmiştir.) Paris: Guillaumin & Co., Libraires-Éditeurs.
- Bastiat, F. (1850) *That Which Is Seen, and That Which Is Not Seen*. (İlk olarak *Ce Qu'on Voit et Ce Qu'on Ne Voit Pas, ou L'Économie Politique en une Leçon* adıyla yayımlanmıştır.) Paris: Librairie de Guillaumin & Co.
- Bastiat, F. (1850) *The Law*. (İlk olarak *La Loi* adıyla yayımlanmıştır.) Paris: Librairie de Guillaumin & Co.
- Buchanan, J. M. ve Wagner, R. (1977) *Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes*. New York: Academic Press.
- Caplan, B. (2017) *The Myth of the Rational Voter*. Princeton University Press.
- Fisher, I. (1930) *The Theory of Interest*. New York: Macmillan.
- Friedman, M. (1957) *A Theory of the Consumption Function*. Princeton University Press.
- Friedman, M. ve Schwartz, A. J. (1992) *A Monetary History of the United States, 1867-1960*. National Bureau of Economic Research.
- Jevons, W. S. (1871) *The Theory of Political Economy*. Londra: Macmillan.
- Keynes, J. M. (1923) *A Tract on Monetary Reform*. Londra: Macmillan.
- Keynes, J. M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Palgrave Macmillan.

- Magness, P. W. ve Mokovi, M. (2021) The mainstreaming of Marx: the effect of the Russian Revolution on Karl Marx's influence. *Journal of Political Economy* 131(6): 2023.
- Malthus, T. R. (1798) *An Essay on the Principle of Population*. Londra: J. Johnson.
- Marshall, A. (1890) *Principles of Economics*. Londra: Macmillan.
- Marx, K. H. (1867) *Das Kapital*. Verlag von Otto Meisner.
- Menger, C. (1871) *Principles of Economics*. (İlk olarak *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* adıyla yayımlanmıştır.) Viyana: Wilhelm Braumüller.
- Mill, J. (1821) *Elements of Political Economy*. Londra: Baldwin, Craddock, and Joy.
- Mises, L. von (1949) *Human Action*. Yale University Press.
- Ricardo, D. (1817) *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Londra: John Murray.
- Smith, A. (1776) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Londra: W. Strachan and T. Cadell.
- Sunstein, C. R. ve Thaler, R. H. (2018) *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*. Londra: Penguin.

İLERİ OKUMALAR

Genel

- Landes, D. S. (1998) *The Wealth and Poverty of Nations*. Abacus.
- North, D. C. (1981) *Structure and Change in Economic History*. W. W. Norton.
- Skousen, M. (2022) *The Making of Modern Economics*. Londra: Routledge.
- Sowell, T. (2014) *Basic Economics*. Basic Books.

Klasik Dönem Öncesi İktisat

- Grice-Hutchinson, M. (2012) *Early Economic Thought in Spain 1177-1740*. Routledge.
- Hirschfield, M. L. (2018) *Aquinas and the Market: Toward a Humane Economy*. Harvard University Press.
- LeHaye, L. (2008) Mercantilism. D. R. Henderson (haz.), *The Encyclopaedia of Economics* içinde. Indianapolis, IN: Liberty Fund.
- Selkirk, A. (2020) *The Secret of Civilization* (<http://www.civilization.org.uk>).

Klasik Ekol

- Butler, E. (2007) *Adam Smith – A Primer*. Londra: Institute of Economic Affairs.
- Butler, E. (2011) *The Condensed Wealth of Nations*. Londra: Adam Smith Institute.
- Robbins, L. (1952) *The Theory of Economic Policy*. Londra: Macmillan.
- Sowell, T. (2006) *On Classical Economics*. Yale University Press.

Karl Marx

- Foley, D. K. (2009) *Understanding Capital: Marx's Economic Theory*. Harvard University Press.

Neoklasik Sentez

- Samuelson, P. A. (1948) *Economics*. New York: McGraw-Hill.

Keynes ve Keynesyenler

- Hansen, A. (1953) *A Guide to Keynes*. New York: McGraw-Hill.
- Hayek, F. A. (2009) *A Tiger by the Tail: The Keynesian Legacy of Inflation*. Londra: Institute of Economic Affairs.

Chicago Ekolü

- Butler, E. (2011) *Milton Friedman: A Concise Guide to the Ideas and Influence of the Free-Market Economist*. Petersfield, UK: Harriman House.
- Friedman, M. (1962) *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press.
- Friedman, M. ve Friedman, R. (1990) *Free to Choose*. Mariner Books (tıpkıbasım).
- Van Overtveld, J. (2009) *The Chicago School: How the University of Chicago Assembled the Thinkers who Revolutionized Economics and Business*. Chicago, IL: Agate B2.

Kamu Tercih Ekolü

- Boudreaux, D. J. ve Holcombe, R. G. (2021) *The Essential James Buchanan*. Vancouver, BC: Fraser Institute.
- Butler, E. (2012) *Public Choice – A Primer*. Londra: Institute of Economic Affairs.
- Caplan, B. (2017) *The Myth of the Rational Voter*. Princeton University Press.

Olson, M. (1974) *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Harvard University Press.

Avusturya Ekolü

Butler, E. (2010) *Austrian Economics – A Primer*. Adam Smith Institute.

Butler, E. (2010) *Ludwig von Mises – A Primer*. Londra: Institute of Economic Affairs.

Butler, E. (2012) *Friedrich Hayek*. Londra: Pan Macmillan.

Coyne, C. J. ve Boettke, P. J. (2020) *The Essential Austrian Economics*. Vancouver, BC: Fraser Institute.

Ebeling, R. (2016) *Austrian Economics and Public Policy*. Fairfax, VA: Future of Freedom Foundation.

Horwitz, S. (2020) *A Guide to Austrian Economics*. Washington DC: Cato Institute.

Mises, L. von (2010) *Economic Policy*. Indianapolis, IN: Liberty Fund.

Davranışsal İktisat

Akerlof, G. A. ve Shiller, R. J. (2015) *Phishing for Phools: The Economics of Manipulation and Deception*. Princeton University Press.

Sunstein, C. R. ve Thaler, R. H. (2018) *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*. Londra: Penguin.

Institute of Economic Affairs (IEA), bir araştırma ve eğitim amaçlı hayır kurumudur (No CC 235 351). Misyonu, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde piyasaların rolünü analiz ederek ve açıklayarak, özgür bir toplumun temel kurumlarına ilişkin anlayışı geliştirmektir.

IEA misyonunu şu yollarla gerçekleştirir:

- Yüksek kaliteli yayın programı
- Konferanslar, seminerler, dersler ve diğer etkinlikler
- Okul ve üniversite öğrencilerine yönelik sosyal yardım faaliyetleri
- Basılı, yayın ve dijital medyada yer alma

1955 yılında merhum Sir Antony Fisher tarafından kurulan IEA, siyasi bir kuruluş değil, eğitim amaçlı bir hayır kurumudur. Herhangi bir siyasi parti veya gruptan bağımsızdır ve hiçbir seçim veya referandumda ya da başka bir zamanda herhangi bir siyasi parti veya adaya destek sağlamak amacıyla faaliyetlerde bulunmaz. Yayın satışları, konferans ücretleri ve gönüllü bağışlarla finanse edilmektedir.

IEA, ana yayın serisinin yanı sıra, Buckingham Üniversitesi ile ortaklaşa Economic Affairs adlı akademik dergiyi de yayınlamaktadır. IEA'nın çalışmalarına Akademik Danışma Konseyi ve Onursal Üyelerden oluşan bir panel destek vermektedir. Diğer akademisyenlerle birlikte, IEA'nın yayınlanacak yayınlarını incelemek ve yorumları anonim olarak yazarlara iletilir. Bu nedenle, tüm

IEA makaleleri, önde gelen akademik dergilerde kullanılanla aynı titiz ve bağımsız hakemlik sürecine tâbi tutulur.

IEA yayınları sıklıkla derslerde kullanılır ve okul ve üniversite derslerine dahil edilir. Ayrıca dünya çapında satılır ve sıklıkla çevrilir ve yeniden basılır. IEA, Afrika Ticaret ve Refah Girişimi, EPICENTER ve diğer uluslararası programlar aracılığıyla, benzer görüşlere sahip kuruluşlardan oluşan küresel bir ağı destekler ve bu ağ ile işbirliği yapar.

IEA yayınlarında ifade edilen görüşler, Enstitü'nün (kurumsal bir görüşü bulunmayan), Yönetim Kurulu Üyeleri, Akademik Danışma Kurulu üyeleri veya üst düzey personelinin değil, yazarların görüşleridir. Enstitü'nün Akademik Danışma Kurulu üyeleri, Onursal Üyeler, Mütevelli Heyeti üyeleri ve Personel, bir sonraki sayfada listelenmiştir.

Enstitü, yayın programı ve diğer çalışmalarını için merhum Profesör Ronald Coase'ın cömert bağışlarından sağlanan mali desteğe minnettarlığını sunar.

Özgürlük Araştırmaları Derneği (ÖAD), 2014 yılında bir grup akademisyen, iş adamı, gazeteci ve hukukçu tarafından, özgürlükçü ve bilimsel bir yaklaşımla kamu politikaları araştırmaları yapmak üzere, 2014 yılının Ağustos ayında kuruldu. Özgür ve müreffeh bir Türkiye vizyonuna sahip bir düşünce kuruluşu olan ÖAD'nin misyonu, Türkiye'de karar alıcılar arasında kanıt ve olguya dayalı politika yapımını, kamuoyunda da kanıt ve olguya dayalı politika tartışmalarını teşvik etmektir. Özgürlük Araştırmaları Derneği, çalışmalarını yaparken dayandığı liberal değerlerden güç alır. Evrensel insan hakları ve bireysel özgürlüklerin güvence altına alındığı, hukukun ve kuralların herkesin üstünde olduğu, ahbap-çavuş kapitalizmine dayanmayan rekabetçi bir serbest piyasa ekonomisinin tesis edildiği bir Türkiye'nin, özgür ve müreffeh bir ülke olacağı inancıyla çalışmalarını yürütmektedir. Bu bağlamda, halihazırda Türkiye'nin en önemli meselelerinden birisi olduğuna inandığı "Kurumsal Reform" konusu ÖAD çalışmalarını içerisinde önemli yer tutar. Bu alanda projeler yaparak, Türkiye'nin kurumlarının evrensel standartlarda çalışmalarını temin edecek zeminin araştırılması, uluslararası iyi örneklerin incelenerek süreç ve yapılarda yapılması gereken değişikliklerin teklif edilmesi ÖAD projelerinin temel hedefleri arasındadır.